



SPOŁECZEŃSTWO
EDUKACJA
JĘZYK

Tom 15/2022, ss. 229-251
ISSN 2353-1266
e-ISSN 2449-7983
DOI: 10.19251/sej/2022.15(14)
www.sej.mazowiecka.edu.pl

Anita Młynarczyk-Tomczyk

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

Orcid: 0000-0002-7116-4198

WIZJA DZIEJÓW NARODOWYCH I JEJ PRZEKAZ W OŚWIATOWYCH PROGRAMACH TELEWIZYJNYCH NADANYCH Z OKAZJI TYSIĄCLECIA PAŃSTWA POLSKIEGO (1960–1966/67)

NATIONAL HISTORY AND ITS MESSAGE AS REFLECTED
IN EDUCATIONAL TELEVISION PROGRAMS BROADCAST
TO CELEBRATE THE MILLENNIUM OF THE POLISH STATE
(1960–1966/67)

Abstrakt

Artykuł stanowi próbę wypełnienia luki w zakresie przeglądu i charakterystyki programów telewizyjnych w okresie rodzącej się w Polsce w latach 60. XX w., telewizji Niewątpliwie oddziaływały one na kształtowanie świadomości i postaw Polaków, zwłaszcza młodego pokolenia, oraz sprzyjały podnoszeniu kultury, świadomości historycznej i tożsamości. Autorka stara się ukazać ten proces w sposób pośredni, przybliżając czytel-

Abstract

The article is an attempt to fill the gap in the demand for publications presenting the influence of the media, and in particular of the television, emerging in the 1960s, on shaping the consciousness and attitudes of Poles, especially the young generation, as well as its contribution to the development of culture, historical awareness and identity. The author tries to show this process in an indirect way, bringing the

nikom paletę specjalnie dobranych programów telewizyjnych, wpisujących się swą treścią w obchody Tysiąclecia Państwa Polskiego. Dokonany przez autorkę przegląd wachlarza propozycji telewizyjnych prezentowanych w czasie jubileuszu Tysiąclecia Państwa Polskiego skłania do refleksji na temat ich znaczącej roli jako środka oddziaływania na postawy społeczne, zwłaszcza młodzieży. Wszystkie „węzłowe” punkty obchodów znalazły odzwierciedlenie na łamach telewizji, ale największy rozgłos zyskały te prezentujące najdawniejsze dzieje ziem polskich. Choć niewątpliwie celebracja ostatniego etapu na tej drodze – 20-lecie PRL – dorównywała swym rozmachem temu okresowi. Ideologiczna interpretacja widoczna była w przekazie wszystkich punktów wpisanych w jubileusz państwa polskiego, ale najbardziej uwidoczniła się ona w interpretacji okresu PRL. Miała ona bowiem szczególny, ideowy wymiar. Legitymację ówczesnej władzy rządzącej. Patronat władzy nad badaniami, określanymi jako milenijne, miał pozytywne skutki w postaci subwencji i negatywne – w postaci wyraźnych oczekiwań wobec ich wyników i sposobu ich upowszechnienia.

SŁOWA KLUCZOWE

Tysiąclecie Państwa Polskiego, program telewizyjny, polityka, edukacja, popularyzacja

readers closer to the range of specially selected television programs, whose content is a part of the Millennium celebrations. The author's review of the range of television programs presented during the Millennium of the Polish State encourages reflection on their significant role as a means of influencing social attitudes. All the “key” points of the celebrations were covered on television, but those presenting the most ancient history of the Polish lands received the most publicity. Although undoubtedly the celebration of the most recent stage on this journey – the 20th anniversary of the Polish People's Republic (PRL) – equaled that period in its grandeur. Ideological interpretation was evident in the way in which all the events marking the jubilee of the Polish state were presented, but it was most evident in the interpretation of the PRL period. It had a special, ideological dimension. It demonstrated ideological identity of the ruling authorities of that time. The patronage of the authorities over the research referred to as millennium research had positive effects in the form of subsidies, and negative – in the form of clear expectations concerning its results and the manner in which it would be disseminated.

KEYWORDS

Millennium of the Polish State, TV programme, politics, education, popularisation

1. Wprowadzenie: tematyka badawcza, literatura i terminologia z nią związana

Temat roli i znaczenia środków masowego przekazu w okresie PRL w literaturze naukowej zaprezentowano w kontekście propagandowego charakteru mediów (Maliński, Niwiński, Dmochowski 2003) i ich rozwoju organizacyjnego (Belczyński 2007). Przybliżono też ewolucję programową polskiej telewizji (Kończak 2007). Zajęto się rów-

nież, choć wyrywkowo, wpływem telewizji na życie Polaków (Pleskot 2002, 115–135). Brakuje natomiast publikacji, przybliżających wpływ mediów, a zwłaszcza rodzącej się właśnie w latach 60. XX w. telewizji, na kształtowanie ich świadomości i postaw, na podnoszenie kultury i tożsamości. Niewątpliwie jednak – co należy zaznaczyć – jest to czynnik trudny do zbadania. Problem ten autorka próbuje rozpatrzeć w kontekście ogólnonarodowych obchodów Tysiąclecia Państwa Polskiego (1960–1966/67)¹, biorąc „pod lupę” paletę programów telewizyjnych, skierowanych do szkół, ale i przy okazji do osób interesujących się historią. Problematyka ta nie jest łatwa do zbadania. W latach 60. XX w. dopiero rodziły się próby „mierzenia jakiejś historycznej orientacji, historycznego myślenia” (Dutkiewicz 1967, 130). Autorka stara się odpowiedzieć na nie w sposób pośredni, przybliżając czytelnikom zasób oraz przekaz specjalnie dobranych programów telewizyjnych, wpisujących się swą treścią we wspomniane obchody Tysiąclecia. Problematyka badawcza artykułu oscyluje wokół następujących pytań: Jaki był w pierwszej połowie lat 60.XX w. wachlarz programów telewizyjnych, w tym historycznych, promujących główne punkty obchodów Tysiąclecia Państwa Polskiego? Jaką wartość naukową prezentowały programy jako forma popularyzacji Tysiąclecia? Jaka była ich rola propagandowa/ideowa? Jaka była historiozofia wybranych wątków tysiąclecia prezentowana w odbiorcach telewizyjnych?

Pojęcie świadomość historyczna socjologdy zastępują terminem *pamięć przeszłości*. Zaznacza się, że podstawową funkcją świadomości historycznej/pamięci przeszłości, jest integracja grup społecznych w sferze wartości i idei (Szpociński 1987, 14)². Świadomość historyczna – pamięć społeczna – jest niezbędnym czynnikiem poczucia przynależności do grupy i umacniania tożsamości grupowej, szczególnie narodowej. Jest to jeden, jak zauważono już w literaturze naukowej, z najsilniejszych czynników kształtowania postaw społecznych, w imię zasady: „Kto panuje nad przeszłością, rządzi teraźniejszością” (Rulka 2004, 378)³. Związek historii z polityką definiowany jest jako tzw. *polityka historyczna*. Precyzuje się ją jako synonim celowych i świadomych działań szeroko pojmowanych władz, zmierzających do utrwalenia w społeczeństwie określonej wizji przeszłości (Stobiecki 2008, 175)⁴.

Warto wskazać, że uroczystości Tysiąclecia Państwa Polskiego (1960–1966/67), które szerokiej grupie społeczeństwa kojarzyły się, i nadal kojarzą się z hasłem „Ty-

¹ Szerokie spojrzenie na naukowy, popularnonaukowy i propagandowy przekaz tych uroczystości, zob. A. Młynarczyk-Tomczyk, *W kręgu polityki, nauki i popularyzacji. Obchody „Polskiego Tysiąclecia” 1957–1966/67*, Kielce 2009.

² Na temat pamięci przeszłości zob. m.in., *Wobec przeszłości. pamięć przeszłości jako element kultury współczesnej*, red. A. Szpociński, Warszawa 2005; B. Szacka, *Czas przeszły, pamięć, mit*, Warszawa 2006.

³ Na temat świadomości historycznej, zob. m.in. A. Szarkowska, *Świadomość i pamięć historyczna, w: Terror i konspiracja. Młodzież wobec indoktrynacji komunistycznej 1945-1956*, red. E.J. Kryńska, Białyłstok 2004.

⁴ Na temat polityki pamięci zob. m.in.: R. Habielski, *Przeszłość i pamięć historyczna w życiu kulturalnym PRL. Kilka uwag wstępnych*, w: *Polityka czy propaganda. PRL wobec historii*, red. P. Skibiński, T. Wiścicki, Warszawa 2009; *Pamięć - historia - tożsamość*, red. M. Nowak-Dziemianowicz, A. Konopnicki, Kraków 2019.

siąc szkół na tysiąclecie” (Wałaszewski 2018, 14, 293)⁵, współgrały czasowo ze wzrostem dostępu do telewizji. W 1960 r. zasięg użytecznej stacji nadawczych zaczął obejmować więcej niż połowę społeczeństwa (54,7%), a w latach 1962–1968 nastąpiło umasowienie telewizyjnego przekazu (P. Pleskot 2002, 117). Za początek polskiej telewizji uznaje się datę 25 października 1952 roku. Tego dnia punktualnie o godzinie 17:00, ze studia Instytutu Łączności w Warszawie (ul. Ratuszowa), popłynęła zapowiedź pierwszego polskiego programu muzyczno-baletowego. Dostępnych było wówczas 27 odbiorników, a sam program oglądało kilkaset osób. Regularną emisję, w każdy piątek, TVP rozpoczęła w dniu 4 czerwca 1954 r. Był to półgodzinny program (Skwierawski 1985, 37)⁶. W drugiej połowie 1955 r. powstał Warszawski Ośrodek Telewizyjny, a 31 kwietnia 1956 r. (wigilia Święta Pracy) premier Józef Cyrankiewicz dokonał jego uroczystego otwarcia. Data ta kończy okres badań i eksperymentów, a rozpoczyna próby powszechnej eksploatacji telewizji w Polsce. Stały nadajnik telewizyjny z anteną umieszczoną na szczycie warszawskiego Pałacu Kultury i Nauki rozpoczął pracę w maju 1956 r. Wówczas zarejestrowanych było 10 tys. telewizorów. Wkrótce liczba ta zaczęła szybko rosnąć: w 1962 było ich pół miliona, w 1970 – 4 mln. W latach 60. powstawały lokalne ośrodki TVP, które mogły prezentować swoją ofertę w sieci ogólnopolskiej. W następnych latach (1962–1968) odnotowuje się bardzo szybki wzrost zasięgu użytecznego telewizji. W literaturze naukowej postrzega się ten okres jako drugi etap rozwoju odbioru tego medium, charakteryzujący się umasowieniem nowego środka przekazu (Pleskot 2002, 116–117). W 1963 r. ponad połowa Polaków objęta była jego zasięgiem (53%), a dwóch na trzech Polaków mogło już oglądać program TV. Dwa lata później liczby te wynosiły odpowiednio do 63% i 78%, w 1968 r. zaś do 66% i 81%. Na początku lat 60. XX w. nadawanie programów w dni powszednie rozpoczynano dopiero od 17.00–18.00. Trwały przeważnie około 4–5 godzin, a program był mało urozmaicony. Od listopada 1962 r. zaczęto emitować kilka razy w tygodniu krótkie programy edukacyjne. Jak wynikało z badań, programy, które określano jako popularnonaukowe (oświatowe) oglądało od 15 do 10% odbiorców (Pleskot 2002, 121, 122, 126).

2. Rola telewizji w prezentacji Tysiąclecia Państwa Polskiego

Dane o odbiorze telewizji wskazują, że pomysłodawcom obchodów Tysiąclecia Państwa Polskiego zależało na usankcjonowaniu związanego z nimi przekazu w tym medium. W kalendarz państwowych obchodów, określonych tych mianem, które ide-

⁵ Była to koncepcja aktywu partyjnego, głównie I sekretarza W. Gomułki. Akcja budowy tysiącleci jako element szerszego projektu naprawy stanu polskiego szkolnictwa, przyniosła wymierne korzyści. Sprzyjało temu odpowiednie jej zareklamowanie, co przypisuje się jako największy sukces ówczesnej władzy. Jak słusznie zauważył Krzysztof Wałaszewski, udało się przeprowadzić ten szeroko zakrojony projekt w taki sposób, że dawał on niemal każdemu obywatelowi poczucie, że przynosi on wymierne korzyści w postaci nowego gmachu w najbliższej okolicy, choć mógł on być tylko zwykłą inwestycją budżetową.

⁶ Zobacz też: <https://www.wirtualnemedial.pl/artykul/tvp-ma-50-lat> [dostęp 12.08.2021].

owo konkurowały z obchodzonymi przez Kościół katolicki uroczystościami Wielkiej Nowenny i Milenium Chrztu Polski (1966/67), (Bach Gdańsk 1996, 17)⁷, wpisano następujące punkty: Rocznice wstąpienia Polski na widownię dziejową; 550. rocznicę bitwy pod Grunwaldem; 600-lecie Uniwersytetu Jagiellońskiego; Rocznice związane z walką narodowowyzwoleńczą narodu polskiego oraz 20-lecie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Realizację ostatniego punktu zaplanowano na lata 1964–1965. Rok 1966 określano jako ostatni etap obchodów Tysiąclecia Państwa Polskiego (Polskie Tysiąclecie. Uchwała 1960, 3–9). Cezury polityczne obchodów narzuciła więc partia i wyeksponowała te, które miały szczególną wartość ideową, czyli „20-lecie PRL” (Szumski 2016, 358). Mając w rękach tak istotne narzędzie upowszechniania, władze państwowe łatwo manipulowały historią.

Obchody Tysiąclecia Państwa Polskiego, co należy podkreślić, zbiegły się w czasie ze zmianami organizacyjno-programowymi w polskiej szkole. Decydujący głos miała w tej kwestii partia – PZPR. W 1961 r. z programów nauczania usunięto religię. W treściach nauczania historii zaś na pierwszym planie znalazły się: jej aktualizacja, a także przesunięcie cezury czasowej do lat 60. XX w. oraz akcent na historię nowożytną i najnowszą (Konopka 1997, 289; Program nauczania ośmioklasowej szkoły 1963; Program nauczania liceum 1963). Przy okazji wdrażania reformy szkolnej zdano sobie sprawę, dobrze rokując, że telewizja, może odegrać znaczącą rolę przy nauczaniu i wychowaniu młodzieży. Nauczanie telewizyjne rozpoczęło się 2 marca 1961 r., a już 4 października wystartował pierwszy pełny cykl szkolny. Na początku odbierało go tylko 30 szkół. Programy edukacyjne wywoływały entuzjazm, szczególnie u dzieci wiejskich, gdzie przez pierwsze lata telewizja oglądana była wyłącznie w świetlicach oraz szkołach. Potencjał ten został szybko dostrzeżony i już na koniec 1962 r. nauczanie telewizyjne znalazło się w 3000 szkołach (w 1964 r. – 7.500, a pod koniec 1968 r. w prawie 10.000). Wg małego rocznika statystycznego liczba szkół podstawowych w Polsce wynosiła w roku szkolnym 1967/68 26.563 (Mały Rocznik Statystyczny, 1968, 203), więc programy telewizyjne mogła już odbierać prawie co trzecia szkoła.

Jednocześnie poszerzał się zakres nauczania, który w 1964 r. obejmował już nie tylko wspomnianą historię, ale też fizykę, chemię, biologię, geografę, naukę o Polsce i świecie współczesnym, język polski, programy umuzykalniające, przygotowujące do zawodu oraz programy dla najmłodszych. W ciągu całego roku wyemitowano dziewięćdziesiąt i pół godziny programu szkolnego. Kolejne lata przynosiły stałe powiększanie zakresu programów, jak i dalszy wzrost liczby odbiorców (Kończak 2007, 79–80). Kładli na to nacisk również autorzy programów nauczania historii z lat 60. Sugerowano, aby środki audiowizualne były stałym elementem edukacji w zakresie przedmiotów humanistycznych (Kobolewska 1967, 164–165; Program nauczania 1959, 87; Program nauczania ośmioklasowej szkoły, 290). W publikacjach książkowych i na łamach „Wia-

⁷ Wielka Nowenna i obchody Milenium Chrztu Polski stanowiły pierwszy w świecie sprecyzowany plan duszpasterski religijny i moralno-społeczny kształtowania całego narodu. Uroczystościom tym wyznaczono ogromną rolę w pozyskaniu dla Kościoła rodzin katolickich, a zwłaszcza młodzieży. Siłę napędową dla Episkopatu stanowiły, zainaugurowane w 1960 r. i promujące świecki nurt dziejów, obchody państwowe.

domości Historycznych”, instruktażowego czasopisma dla nauczycieli, zachęcano do ich stosowania (Michurski 1966, 32–37; Szczepański 1963, 210–212; Fleming 1963, 120; Kobolewska 1967, 164).

Również w praktyce nauczania wszystkich przedmiotów, w tym historii w latach 60. XX w. chętnie wykorzystywano właśnie programy telewizyjne. Były pomyślane jako środek nauczania, ułatwiający pełniejsze poznanie zjawisk otaczającego świata i uzupełniający wiadomości wynoszone ze szkoły. Różnorodność tematów, urozmaicona forma, a także wyczerpujące informowanie nauczycieli o propozycjach programowych stanowiły dla pedagogów interesującą ofertę dydaktyczną (Burdowicz-Nowicka 1965, 162–163). Nauczyciele byli też zgodni, że „(...) ta forma docierania do ucznia – oparta bardziej na obrazach niż na słowach – odda im dużą usługę” (Archiwum Państwowe we Wrocławiu 49, 11). Równocześnie zastanawiali się nad częstotliwością wykorzystywania tego środka dydaktycznego. Na podstawie wyników przeprowadzonych analiz podjęto decyzję o stosowaniu programów telewizyjnych nie tylko w ramach bieżących lekcji, ale też na lekcjach powtórzeniowych i zajęciach pozalekcyjnych (Archiwum Państwowe we Wrocławiu 49, 11). Znaczącą pozycję telewizji w edukacji usankcjonowano na posiedzeniu Komitetu ds. Radia i Telewizji, które odbyło się w 1966 r. Zdaniem dyskutantów awansowała ona w ciągu ostatnich lat do rzędu najbardziej pożytecznych przekazów dydaktycznych, ułatwiających i pogłębiających prace nauczyciela. Uznano, że może stać się ona skuteczną pomocą w zwiększeniu efektywności kształcenia i w uatrakcyjnieniu zajęć szkolnych. Podkreślano również jej ideologiczno-wychowawczą wartość (Archiwum Akt Nowych 295, 3–4).

3. „Węzłowe” punkty Tysiąclecia w programach telewizyjnych

W telewizyjny przekaz włączono wszystkie punkty jubileuszu 1000-lecia Państwa Polskiego. Najwięcej miejsca w telewizyjnym repertuarze poświęcono pierwszemu punktowi obchodów – rocznicy wstąpienia Polski na widownię dziejową. W popularyzacji najdawniejszej historii poprzez telewizję włączyło się wielu specjalistów. Udoścępniali oni tym samym, i jest to niewątpliwie wartość dodana milenijnych przedsięwzięć, efekty najnowszych badań nad Tysiącleciem Państwa Polskiego, afirmowanych, co należy zaznaczyć, finansowo przez władze państwowe (Urbańczyk 2007, 414–415; Pleskot 2010, 29; Młynarczyk-Tomczyk 2019, 107–210)⁸. Do czołowych zagadnień prezentowanych w telewizyjnych programach oświatowych należała teza o autochtonizmie (pradawnym zasiedleniu) Słowian między Odrą i Bugiem oraz Bałtykiem i Karpatami

⁸ Władze państwowe, które od archeologów i historyków oczekiwały wykazania polskości tzw. Ziemi Odzyskanych (historycznej legitymizacji dla nowego kształtu terytorialnego państwa), finansowały prowadzone pod sztandarem Kierownictwa Badań nad Początkami Państwa Polskiego badania archeologiczne. Badania milenijne z lat 60. XX w. to też studia nad całym tysiącleciem historii narodowej, a przede wszystkim nad tzw. punktami „węzłowymi” wpisanymi w obchody Tysiąclecia Państwa Polskiego (Rocznica wstąpienia państwa polskiego na widownię dziejową, 550. rocznica bitwy pod Grunwaldem, 600-lecie UJ, 100. rocznica powstania styczniowego i 20-lecie powstania Polski Ludowej).

(Stobiecki 2008, 135; Poznański Komitet 19, 401)⁹. Jej twórcą był prof. Józef Kostrzewski (1885–1965), a służyć ona miała wykazaniu polskiego prawa do ziem zachodnich i północnych, odzyskanych po II wojnie światowej, a tym samym służyć historycznemu legitymowaniu „komunistycznej państwowości” (Habielski 2009, 104). Ważny był też przekaz dotyczący początków formowania się państwa polskiego. Widzowie nie mogli mieć wątpliwości, że wybiegają one daleko poza uroczyście celebrowaną przez Kościół katolicki datę 966 r. Dodatkowo w duchu antyniemieckim akcentowano wysoki poziom kultury prapolskiej jako zaprzeczenie teorii młodszości cywilizacyjnej Słowian (Młynarczyk-Tomczyk 2019, 211–227)¹⁰.

Dla potwierdzenia tej tezy nadano kilka programów telewizyjnych. Jeden z pierwszych wyemitowano z wystawy, zorganizowanej w Państwowym Muzeum Archeologicznym (dalej PMA) w Warszawie, pt. „Początki Państwa Polskiego” (Rajewski 1968, 288)¹¹. Głównym założeniem ekspozycji stało się zilustrowanie, za pomocą materiału zabytkowego i plastycznego, założeń metodologicznych oraz wyników najnowszych badań archeologicznych nad początkami Państwa Polskiego. Miała ona charakter historycznej wystawy popularnonaukowej, czytelnej i łatwo dostępnej, była bowiem adresowana przede wszystkim do szerokich rzesz społecznych (Archiwum Muzeum Archeologicznego sygn. 1, 8). W nowoczesnych gablotach wyłożono najbardziej reprezentatywne, pochodzące z najnowszych odkryć i przeważnie do tej pory nieeksponowane, zabytki archeologiczne (Głosik 1961b, 52). Wystawa podzielona została na trzy części. Wstępna obejmowała czasy do schyłku wspólnoty pierwotnej, w połowie pierwszego tysiąclecia n.e. i miała na celu „zasygnalizowanie procesów etnogenetycznych” plemion prapolskich (Trawkowski 1960, 1108, 112; Parczewski 1990, 12)¹². Druga, najważniejsza jej część, obrazowała, zgodnie ze stanem ówczesnej historiografii, proces wykształcenia się klasowego społeczeństwa wczesnofeudalnego i powstania państwa polskiego, co zamykać się miało w czasookresie VI/VII w. – 1076 r. (Trawkowski 1960, 1108; Zajączkowski 1950, 13)¹³. Cezurę końcową stanowił wiek XI – moment ostatecznego umocnienia się państwa polskiego, czego symbolicznym wyrazem miała być koronacja Bolesława Śmiałego. Takie zestawienie wydarzeń miało swój ideowo-wychowawczy cel – służyło

⁹ Zakładała ona pierwotny charakter osadnictwa słowiańskiego na ziemiach między Odrą i Bugiem oraz Bałtykiem i Karpatami, uznając jednocześnie, że znane badaczom plemiona polskie z X w. wywodzą się w prostej linii od prasłowiańskich przodków.

¹⁰ Było to zaprzeczenie niemieckich badań z pierwszych dekad XX w., w których historycy chętnie wykorzystywali tezę o młodszości cywilizacyjnej Polski do celów pozanaukowych, wyciągając z niej niebezpieczne konkluzje.

¹¹ Była to najważniejsza wystawa otwierająca uroczystości Tysiąclecia Państwa Polskiego. Urządzono ją w ramach środków przyznanych przez Ogólnopolski Komitet Obchodów Tysiąclecia Państwa Polskiego, Ministerstwo Kultury i Sztuki oraz Zarząd Muzeów i Ochrony Zabytków.

¹² Autochtoniczna wizja dziejów połowy I tysiąclecia n.e. preferowana była zarówno przez archeologów, jak i historyków i oscylowała, krótko mówiąc, wokół obrony polskiego stanu posiadania na tzw. Ziemiach Odzyskanych.

¹³ Za zasadniczy czynnik kształtujący proces dziejowy, zgodnie z metodologią marksistowską, uznano zjawiska gospodarczo-społeczne (zmiany w sposobie produkcji i wynikające stąd zmiany w stosunkach między ludźmi).

wywołaniu jasnych skojarzeń analogicznego przebiegu dawnych i aktualnych granic (Trawkowski 1960, 1108, 114). Cała wystawa miała stanowić potwierdzenie tej tezy. Relacje z niej chętnie pokazywano w telewizji. W marcu 1961 r. na wystawie PMA zorganizowana została audycja – lekcja, skierowana głównie do szkół, pt. „Początki Państwa Polskiego”, przy współudziale Krystyny Musianowicz, badaczki wczesnośredniowiecznego Drohiczyzna oraz obszarów Warszawy i okolic (Modrzewska 1962, 399). Prelekcja prowadzona była w formie pogadanki o życiu ludzi w pradziejach. Strona ilustracyjna tego reportażu była bogata. Poza wybranymi eksponatami, pochodzącymi bezpośrednio z wystawy, przeważnie przedstawionymi w formie czytelnych rekonstrukcji, pokazane też zostały ciekawsze zabytki z pokrewnych dziedzin. Ważnym uzupełnieniem były napisy, które co pewien czas ukazywały się na ekranie. Dla lepszej czytelności poruszanych problemów pokazywane były też urywki z filmów o tematyce archeologicznej, szczególnie z cieszącej się popularnością ekranizacją pt. „Z pradziejów Polski”, opracowaną przez Edwarda Czurko (reżyser filmów dokumentalnych, w latach 50., 60. i 70. XX wieku). Jak wskazywano w sprawozdaniach, całość programu „sprawiała dodatnie wrażenie i bez wątpienia spełniła swoje zadanie” (Abramowicz 1960, 386; Głosik 1961a, 223). Idea tego typu przedsięwzięć była jedna, chodziło o uświadomienie młodzieży, ale też całemu społeczeństwu, że dobrze rozwinięte państwo polskie funkcjonowało na długo przed 966 r. Tym samym, w opozycji do Kościoła, marginalizowano wagę tej daty.

Pracownicy działu wczesnośredniowiecznego PMA współuczestniczyli także w przygotowaniu szeregu pogadek telewizyjnych dla młodzieży szkolnej z cyklu „Guzik i pętka”. Omawiali w nich takie przedmioty, jak: grzebienie, nakrycie głowy, trzewiki, torby i ozdoby stroju kobiecego (Modrzewska 1962, 399). Z ich inicjatywy również w dniu 16 marca 1961 r. Telewizja Warszawska nadała półgodzinną prelekcję dla klas V i VI pt. „U kolebki dziejów Polski” (Głosik 1961a, 223)¹⁴. Wiadomo, że w ramach lekcji historii dla klasy V odbyła się też w 1962 r. pogadanka telewizyjna pt. „Polska za pierwszych Piastów”. Cieszyła się ona dużą popularnością wśród młodzieży (Modrzewska 1966/67, 257).

Zaproponowano też reportaż, np. z Muzeum Archeologicznego” [patronował im również prof. Zdzisław Rajewski, dyrektor Muzeum Archeologicznego w Warszawie] (Modrzewska 1968, 439). Prezentowano też najnowsze odkrycia archeologiczne. W 1962 r. w dwóch programach telewizyjnych wspomniany prof. Z. Rajewski, zajmujący się archeologią pradziejową i wczesnośredniowieczną, omówił najnowsze odkrycia archeologiczne w Polsce (Modrzewska 1963, 365). Było o czym opowiadać, bowiem od momentu inauguracji obchodów Tysiąclecia Państwa Polskiego, w 1960 r. zintensyfikowano badania w całej Polsce. Prowadzono je na ponad 130 stanowiskach archeologicznych (Archiwum Instytutu Archeologii i Etnografii PAN, sygn. 62/konf.; Modrzewska 1966/67, 256). Idea tego typu przedsięwzięć miała wykazać znaczenie badań archeologicznych w rozpoznaniu najdawniejszych dziejów ziem polskich, daleko wstecz od daty – symbolu 966 r.

¹⁴ Scenariusz opracowała mgr M. Młynarska, program przygotował zespół telewizji, a w jego realizacji uczestniczyli niektórzy pracownicy PMA.

Telewizja była też miejscem prezentacji licznych quizów i teleturniejów, dostępnych zarówno dla młodzieży, jak i szerokiej grupy odbiorców. W grudniu 1961 r., w programie I (ogólnopolskim), „Telewizja Poznańska” nadała program pt. „Różne barwy zielonego zagłębia”. Była to eliminacja turnieju młodzieżowego, w której wzięły udział zwycięskie zespoły trzech liceów ogólnokształcących i technikum handlowego w Poznaniu. Opracowany przez redaktor Marię Stengert, przy współudziale archeologów, miał być sprawdzianem wiadomości o Poznaniu i Wielkopolsce. Program, którym dzięki ciekawej tematyce mogli zainteresować się nie tylko znawcy regionu wielkopolskiego, poprowadził red. Czesław Radomiński, a w jury zasiadali zarówno politycy, np. kierownik Wojewódzkiej Komisji Planowania Gospodarczego – mgr Witold Hempowicz, jak i przedstawiciele świata kultury – znany literat poznański Leszek Prorok, oraz naukowcy, badacze z dziedziny archeologii – Bogdan Kostrzewski (syn prof. Józefa Kostrzewskiego, archeolog, muzeolog, długoletni dyrektor Muzeum Archeologicznego w Poznaniu, prowadzący wykopaliska w Gieczu), jako przewodniczący. Wśród wielu dziedzin będących tematem teleturnieju nie zabrakło także archeologii. W pierwszym etapie uczestnicy mieli wykazać się wiedzą na temat najnowszych osiągnięć nauki. Zobowiązani zostali m.in. do określenia przeznaczenia i przybliżonej chronologii czterech naczyń prehistorycznych oraz odpowiedzieć na pytanie, w jaki sposób dokonano odkryć w jednym z jezior wielkopolskich. Mieli też opowiedzieć o odnalezionych w nim przedmiotach. Chodziło tu o słynne wówczas odkrycia na dnie Jeziora Lednickiego (Górecki 1998, 401)¹⁵.

W drugim etapie wspomnianego konkursu uczestnicy określali chronologię i typ dwóch grodów (biskupińskiego i wczesnośredniowiecznego). Na podstawie przedstawionych modeli mieli za zadanie założyć miecz i hełm wczesnośredniowieczny na jedną z makiet wojowników z trzech różnych okresów historycznych oraz odkryć anachronizmy w dwóch fragmentach filmów związanych z archeologią. Trafne odpowiedzi uczestników wykazały, jak przekonywano w sprawozdaniach, że młodzież na ogół posiada dostateczny zasób wiadomości z zakresu archeologii. Jak podkreślano, było to zasługą nie tylko poznańskich pedagogów, ale także pracowników Muzeum Archeologicznego, którzy w czasie ogólnonarodowego zainteresowania historią, jakie przyniosły obchody Tysiąclecia Państwa Polskiego, prowadzili wśród młodzieży szkolnej szeroką akcję dokształcającą. Trzeba dodać, że w trakcie trwania programu niektórzy telewidzowie wyrażali telefonicznie życzenia, aby problematykę archeologiczną szerzej potraktować w innych programach (DAN 1962, 153). Wskazywało to na zainteresowanie tego typu przekazem. Materiałów do przygotowania ciekawych programów telewizyjnych dostarczali sami pracownicy muzeów. Na przykład kadra Muzeum Archeologicznego we Wrocławiu w 1965 r. udostępniła rekwizyty do programu „Odko-

¹⁵ W 1960 r. na dnie Jeziora Lednickiego została odkryta łódź dębiana. Spoczywała ona w pobliżu południowej krawędzi mostu zachodniego – ok. 50 m na zachód od brzegu wyspy. Wewnątrz łodzi zalegała ceramika wczesnośredniowieczna. Chronologię znaleziska łączono początkowo intuicyjnie z 1 poł. XI w., nieco później zaś na podstawie kontekstu, ściślej zespołu militariów odkrytych na linii mostu zachodniego datowanie to uprawniono. Obecnie zagadnienie wieku dębiana znalazło swój finał w postaci analizy dendrochronologicznej, która określiła moment powstania łodzi po 966 r.

pane, wyszperane”, poświęconemu zabytkom związanym z kultem Słońca na Śląsku (Archeologia na Śląsku 1965, 46).

W telewizji zaproponowano też, mając na uwadze głównie młodzież, programy promujące najdawniejsze dzieje tzw. „małych ojczyzn”. Przez pryzmat wybranego regionu miały służyć prezentacji najnowszych ustaleń historiograficznych, a jednocześnie spełniać istotną funkcję ideologiczno-wychowawczą. W wielkopolskim ośrodku telewizyjnym zaproponowano program z cyklu: „Śladami Tysiąclecia” – *Nad Odrą* (czas 15–20 minut). Był to reportaż filmowy o trzech historycznych miastach nad środkową Odrą – Głogowie, Krośnie Odrzańskim i Bytomiu Odrzańskim. Przekonywano w nich widzów, że w grodach tych już we wczesnym średniowieczu, rozegrało się wiele interesujących wydarzeń historycznych, np. „bohatera obrona Głogowa w 1109 r.” Przez pryzmat tych wydarzeń zamierzano ukazać współczesne oblicze tych miast, przede wszystkim ich osiągnięcia gospodarcze (Archiwum Państwowe w Poznaniu, sygn. 1313, 125). Promocja rozwoju tzw. Ziemi Odzyskanych była stałym elementem przekazu milenijnego, także w telewizji.

W 1966 r., ostatnim roku obchodów Tysiąclecia, które konkurowały z uroczystościami celebrowanego wówczas przez Kościół Milenium Chrztu Polski, tematyka archeologiczna również została potraktowana priorytetowo. Pracownicy PMA opracowali na tę okazję ogólnopolski program dla szkół pt. „Życie ludzi pierwotnych” (Modrzewska 1968, 439). Z kolei Telewizja Poznań, w okresie od 19 marca do 13 maja 1966 r., nadawała w swoim lokalnym programie krótkie programy pt. „Echo Tysiąclecia”, poświęcone początkom państwa polskiego. Emitowano je w ramach poznańskiego telewizyjnego *Echa Tygodnia*, stąd też miały charakter dziennikarskiej relacji o wydarzeniach z okresu pierwszych wieków istnienia państwa polskiego. Ogółem nadano osiem takich programów, relacjonujących kształtowanie się państwa polskiego, ówczesnego rolnictwa, rzemiosła, handlu, budownictwa, wojska, muzyki i wierzeń (TMP 1966, 172)¹⁶. W 1966 r. nadano po raz drugi program wspomnianego prof. Rajewskiego pt. „Reportaż z Muzeum Archeologicznego” (Modrzewska, 1968, 439). Przegląd audycji telewizyjnych z lat 1960–1966 jednoznacznie uwypukla ich znaczenie w przekazie wiedzy o najdawniejszych dziejach ziem polskich. W popularyzację wiedzy włączyli się profesjonalści – czynni badacze tego okresu. Jest to niewątpliwie wymiar pozytywny. Przekaz był jednak jednostronny (pomniejszanie roli Kościoła, aktualizacja zachodnich granic, przesadne w wielu aspektach uwypuklanie wysokiego poziomu kultury prapolskiej), co niewątpliwie negatywnie odbiło się na jego wartości naukowej.

Specjalne programy telewizyjne dla szkół dotyczyły również konfliktu polsko – krzyżackiego. Przekaz ten wzorował się na obrazie utrwalonym w monografii Stefana

¹⁶ Wszystkie programy były bogato ilustrowane oryginalnymi zabytkami, fotografiami, reprodukcjami ikonografii wczesnośredniowiecznej i średniowiecznej oraz przekazami dawnych źródeł pisanych, mapkami, a nawet – w audycji poświęconej muzyce – eksperymentalnym nagraniem melodii wykonanej na zrekonstruowanych wczesnośredniowiecznych instrumentach muzycznych, której prawykonanie miało miejsce na I Międzynarodowym Kongresie Archeologii Słowiańskiej w Warszawie. Cykl audycji „Echa Tysiąclecia” opracował dr Tadeusz Malinowski, materiałów ilustracyjnych dostarczyło Muzeum Archeologiczne w Poznaniu i Muzeum Instrumentów Muzycznych w Poznaniu.

M. Kuczyńskiego *Wielka Wojna z Zakonem Krzyżackim w latach 1409–1411*¹⁷. Jego cechą charakterystyczną był akcent na antyniemieckość (Baczkowski 2010, 5)¹⁸, spotęgowaną niedawnymi doświadczeniami wojennymi (II wojną światową i okupacją). W tym kontekście oceniano również Grunwald, uznając go za moment zwrotny w zatrzymaniu „naporu germańskiego na wschód”, z wyraźną tendencją do przedstawiania tej bitwy jako polskiego zwycięstwa i ukierunkowania konfliktu na ziemię zachodnie, a nie Żmudź. Na tle napiętych relacji pomiędzy Polską i RFN takie zobrazowanie konfliktu było dominujące w polskiej historiografii lat 60. XX wieku. Obchody 550. rocznicy bitwy pod Grunwaldem modelowane były potrzebami polityki, co uwidoczniło się dość znacząco również w przekazie telewizyjnym. Ponieważ wojny z zakonem krzyżackim dotyczyła, bijąca rekordy popularności, ekranizacja *Krzyżacy* (Białous 2015, 125–126)¹⁹, a dodatkowo opracowano specjalny film oświatowy poświęcony temu wydarzeniu, pt. *Grunwald* (Archiwum WFO 404/1958), telewizja nie przygotowała specjalnych programów poświęconych Grunwaldowi. Uwidocznił się w niej natomiast nurt uroczystości państwowych, jakie zorganizowano na Polu Grunwaldzkim, w dniu 17 lipca 1960 r.²⁰

Napięte stosunki polsko – krzyżackie relacjonowano w telewizji przy okazji obchodów 550. rocznicy pokoju toruńskiego – w 1966 r. Na 22 września tegoż roku, przewidziano dla szkół program pt. „Pokój Toruński”. Omówiono w niej narastanie konfliktu polsko – krzyżackiego i próby bezkonfliktowego jego rozwiązania. Następnie przybliżono zwycięską bitwę pod Grunwaldem, którą mimo niewielkiego politycznego znaczenia, przedstawiono w samych superlatywach. Kolejne zagadnienia zobrazowane w ramach programu to: Powstanie Związku Pruskiego; Wojna Trzynastoletnia; Rozgromienie potęgi krzyżackiej, a przede wszystkim znaczenie traktatu, zawartego 16 października 1466 r. w Toruniu (Telewizja Polska 1966, 21). W programach telewizyjnych, w kontekście antyniemieckim, podjęto również tematykę tzw. Ziem Odzyskanych. Telewizja Poznań zaproponowała program studyjno-filmowy pt. „Walka z <<Hakata>>” (czas 20 minut). Ukazano w nim walkę społeczeństwa wielkopolskiego z germanizacją zaboru pruskiego, której rzecznikiem i uosobieniem miała być właśnie osławiona „Hakata” (Archiwum Państwowe w Poznaniu, sygn. 1313, 127). Antyniemiecka idea obchodów Tysiąclecia Państwa

¹⁷ Studium zyskało charakter naukowy, ale w założeniu wydawców miało być dostępne dla każdego zainteresowanego czytelnika. S. M. Kuczyński, *Wielka Wojna z Zakonem Krzyżackim*, wyd. 1, Warszawa 1955, s. 21. Drugie, rozszerzone wydanie *Wielkiej Wojny* ukazało się staraniem Komitetu Przygotowawczego Obchodów Tysiąclecia Państwa Polskiego. Zyskało atrakcyjniejszą szatę graficzną. S. M. Kuczyński, *Wielka Wojna z Zakonem Krzyżackim*, wyd. 2, Warszawa 1960.

¹⁸ Polska tradycja grunwaldzka od zawsze stanowiła czuły barometr w stosunkach polsko-niemieckich jako bezcenny oręż w obronie polskości.

¹⁹ „Krzyżacy” byli najważniejszą produkcją historyczną – i produkcją w ogóle – przełomu lat 50. i 60. Reżyserii podjął się Aleksander Ford. Widzowie tak tłumnie oglądali ten film, że stał się on największym przebojem frekwencyjnym w historii polskiego kina.

²⁰ Np. *Grunwald 1960* – 30 minutowy reportaż. Reżyseria: Grzegorz Łojak: Gdańska harcerka wybiera się na obchody 550. rocznicy bitwy pod Grunwaldem. Kamera towarzyszy jej w codziennych obowiązkach w miasteczku złotowym oraz podczas uroczystości na Polach Grunwaldzkich, <https://www.telemagazyn.pl/tv/grunwald-1960-143141/>. Relacje z uroczystości przekazywała również Polska Kronika Filmowa, nr 30/1960, <https://www.youtube.com/watch?v=h7HsJL0TZGw> [dostęp 17. 09. 2021].

Polskiego znalazła wsparcie w przekazie telewizyjnym. Miał być on jasny i zrozumiały dla odbiorców i stanowić przypomnienie nie tylko doniesłego faktu historycznego, jakim była wojna z zakonem krzyżackim, ale również, a może przede wszystkim, jednostronnie aktualizując historię, stanowić ostrzeżenie „dla sił odwetowych w NRF przed wszelkimi zaborczymi zakusami” (Inauguracja obchodów 1960, 3).

Ważne miejsce w audiowizualnym przekazie zajęło powstanie styczniowe, trzeci według daty obchodów, punkt uroczystego jubileuszu. W związku z jego niewątpliwym antyradzieckim wydźwiękiem długo zwlekano z decyzją o włączeniu tego wydarzenia w pakiet uroczystości związanych z Tysiącleciem Państwa Polskiego. W końcu zdecydowano się na ten krok, jednakże obchody tej rocznicy miały być ukazane na „szerszym tle walk narodowo-wyzwoleńczych narodu polskiego”, co zapobiec miało „ewentualnym wydźwiękom nacjonalistycznym (Archiwum Akt Nowych, BOKFN, sygn. 871, b.p.) W przekazie dotyczącym 100. rocznicy powstania styczniowego poszukiwano dla powstańczego zrywu nowego miejsca w tradycji polskich walk o niepodległość. Powstanie styczniowe ukazywano jako symbol ostatniego etapu na drodze do „rewolucyjnych przemian” nie tylko społeczno-gospodarczych, ale również mentalnych polskiego społeczeństwa. W wydarzeniach sprzed 100 lat eksponowano załączki „rewolucyjnej współpracy” polsko – rosyjskiej, a czyn zbrojny, fałszując historię, łączono z partyzantką II wojny światowej (Młynarczyk-Tomczyk 2019, 251–259).

Z okazji 100. rocznicy powstania styczniowego specjalnie dla szkół zaproponowano, cieszące się dużą popularnością wśród widzów, lekcje telewizyjne nadane bezpośrednio z X Pawilonu. Były one ściśle związane z programem nauczania historii (Program nauczania w szkole podstawowej, 1959) i przeznaczone głównie dla szkół. Lekcja pt. „Rok 1863” została nadana w setną rocznicę powstania styczniowego (Król, 1969, 55). Telewidzowie mogli zobaczyć poszczególne elementy zrekonstruowanego więzienia – X Pawilon (Król 1966, 73)²¹, wybrane oryginalne pamiątki po więźniach, cele i korytarze, a także sprzęt więzienny (Król, 1969, 55). Środki przekazu, jakimi posługiwać się mogła telewizja, pozwalały na dynamiczną i bezpośrednią prezentację eksponatów muzealnych. Pokazywano je w zbliżeniu i w powiększeniu. Percepcji przekazu sprzyjał również dźwięk. Za jego pomocą oddawano np. kroki zbliżającego się strażnika więziennego. Uczniowie mogli też usłyszeć przesuwanie sztab i zamykanie zamków celi. Posługując się „żywym” słowem, wspomnieniami i prywatną korespondencją, ukazywano bohaterów owych lekcji w aspekcie o wiele szerszym, niż mogła to uczynić ekspozycja muzealna. W związku z tym, że lekcje o powstaniu i jego bohaterach wzbogacone były oryginalnymi eksponatami, ikonografią, archiwaliami, dając poglądowy wykład historii, wywoływały one – jak wykazywano w sprawozdaniach – ogromne wrażenie na widzach. Programy zostały tak pomyślane, aby pobudzać ich zainteresowania, po-

²¹ Samo muzeum w X Pawilonie, zajmowanym dotychczas przez wojsko, utworzono w 1962 r., na mocy decyzji ministra kultury i sztuki, jako jeden z oddziałów istniejącego od 1957 r. Muzeum Historii Polskiego Ruchu Rewolucyjnego w Warszawie. Prace rekonstrukcyjne rozpoczęto w czerwcu 1962 roku. W zrekonstruowanych pomieszczeniach więziennych urządzono ekspozycję. Jej głównym zadaniem było przedstawienie historii więźniów politycznych, w latach 1833–1925, więzionych w X Pawilonie.

głębiać i rozszerzać wiadomości, skłaniać do sięgnięcia po książkę lub wybrania się do Muzeum. Jak podkreślano w sprawozdaniach teleaudycje nadane z X Pawilonu – stymulowały dobrą frekwencję. Po każdej takiej lekcji zgłaszały się kolejne wycieczki szkolne, a także osoby indywidualne, zainteresowane obiektem muzealnym. Widowisko stanowiło również etap przygotowawczy dla tych odbiorców, którzy interesowali się całokształtem problematyki historycznej eksponowanej w X Pawilonie, a zwłaszcza sylwetkami jego więźniów (Król 1969, 55–56). Złożonemu wiekowi XVIII były poświęcone też telewizyjne programy szkolne dla klasy VII. Była to m.in. seria pt. „Za wolność waszą i naszą”. Ich zadaniem było ukazanie ciągłości historycznej i rewolucyjnych przemian, które zaszły w społeczeństwie polskim i w świecie od schyłku XVIII wieku aż do początków wieku XX. Dwa programy poświęcone były tematyce międzynarodowego i polskiego ruchu robotniczego, ze szczególnym uwzględnieniem internacjonalizmu (Telewizyjne audycje 1965, 19–20)²². Był on, obok takich wartości, jak patriotyzm, moralność socjalistyczna i naukowy pogląd na świat, najważniejszą wartością socjalistycznego modelu wychowawczego. Niewątpliwie 100. rocznica powstania styczniowego zaowocowała ciekawymi propozycjami programów, skierowanymi do szkół i grona osób zainteresowanych historią. Były one oczywiście odpowiednio ukierunkowane. Antyrosyjskie wątki albo zaniknęły, albo pojawiały się na ekranach w postaci bardzo stonowanej. Pamięć o narodowym zrywie przeciwko rosyjskiemu zaborcy starano się przytłumić akcentowaniem konfliktów klasowych w społeczeństwie polskim oraz unikaniem ukazywania starć zbrojnych pomiędzy powstańcami a rosyjskim wojskiem.

W 1964 r. uroczystość świętowano dwie rocznice – 600-lecie UJ i 20-lecie PRL. Obchody najstarszej polskiej uczelni zaowocowały interdyscyplinarnymi badaniami nad jej dziejami i związanym z nią środowiskiem akademickim oraz historią nauki polskiej (Młynarczyk-Tomczyk 2019, 166–177). Ich efekty również zostały wyeksponowane w okolicznościowych programach telewizyjnych. Historię nauki polskiej, którą rozpatrywano na przestrzeni tysiącletnich dziejów państwa polskiego przez pryzmat najstarszej polskiej uczelni, wpisano w potrzeby bieżącej polityki państwa komunistycznego. Uczyniono to, stosując jednostronne uproszczenia i deformując historię. Akcentowano propaństwowy charakter uczelni, polityczną służbę jej wychowanków oraz jej laicki charakter, który automatycznie wiązano z „postępowością”. Konfiguracja państwo/partia i Kościół z lat 60. XX w. wpłynęła również na selektywność spojrzenia na dzieje nauki polskiej, co uwidoczniło się w okolicznościowych programach. W ich treść, obok propagandowych haseł, wpleciono też wyniki badań nad uczelnią, prowadzone m.in. przez jej badacza Henryka Barycza [1901–1994] (Perkowska 2000, 197)²³.

²² Nadano je w dniach: 7 X 1965, 25 XI 1965, 20 I 1966, 10 II 1966, 10 III 1966, 12 V o godzinie 9:55.

²³ Pierwszy impuls w sprawie uczczenia tego jubileuszu wyszedł właśnie od Henryka Barycza, który w październiku 1955 r. przedłożył projekt wydawnictw jubileuszowych. Badacz dziejów tej uczelni H. Barycz opracował syntetyczną rozprawę *Historia Uniwersytetu Jagiellońskiego w epoce humanizmu*, Kraków 1935.

Już 21 grudnia 1960 r. do Redakcji Historycznej Telewizji Warszawskiej, wpłynęła koncepcja scenariusza programu telewizyjnego o Uniwersytecie Jagiellońskim. Proponowano objąć w niej okres jego 600-letniej historii. Ponieważ jednak przewidziany czas trwania programu ograniczony został do 30 minut, ostatecznie postanowiono uwzględnić w nim jedynie najważniejsze okresy z dziejów uczelni. Czasookresów tych wyodrębniono dziewięć – od czasów najdawniejszych, czyli od założenia Akademii, do współczesności – sytuacji UJ po II wojnie, które przybliżały, nie kwestionowały zresztą, rozwój tej Uczelni. Telewizja Kraków w ramach jubileuszu UJ nadała w 1964 r. cykl programów: „Alma Mater Jagellonica”. Pierwszy nosił tytuł „Perła wiedzy” (nadany 27 września 1963 r.) Jego założeniem było przedstawienie historii najstarszej polskiej uczelni, jej dziejów i znaczenia dla rozwoju nauki i kultury polskiej. Kolejne programy, nadawane raz na miesiąc, poświęcone były bądź to poszczególnym dyscyplinom, które rozkwitły w murach UJ, bądź też znamienym okresom w dziejach tej uczelni. Nie zapomniano też o zwyczajach i tradycjach uniwersyteckich. Wątki te omawiano w pakiecie licznych programów telewizyjnych: „Królewska pieczęć”²⁴, „Od Astrolabium do Radioteleskopu – historia rozwoju nauk matematyczno-astronomicznych na Uniwersytecie Jagiellońskim”²⁵; „America terra noviter reperta – historia rozwoju nauk geograficznych i geologicznych na Uniwersytecie Jagiellońskim”²⁶; „Renesans”²⁷; „W służbie Eskulapa”²⁸; „Płynie powietrze”²⁹; „Szkoła Główna Koronna”³⁰; „Biblioteka Jagiellońska”³¹; „Żacy i profesorowie”³².

W pierwszym ze wspomnianych programów, w którym skupiono się na „początkach Uniwersytetu Jagiellońskiego”, pt. „Perła wiedzy”, a którą przygotował Czesław Kruszelnicki, głos oddano ówczesnemu rektorowi UJ Kazimierzowi Lepszemu, który co należy podkreślić z wielkim zaangażowaniem włączył się w organizację uroczystości 600-lecia krakowskiej Alma Mater. W prezentacji dziejów uczelni rektor przywołał kilka kluczowych zagadnień, m.in. „Fundację Kazimierza Wielkiego”, którą zaprezen-

²⁴ Omówiono m.in. powstanie Akademii Krakowskiej, historię pierwszych stuleci, rangę Akademii w ówczesnej Europie. Całość omówiono na podstawie historycznych rekwizytów, takich jak: akt erekcyjny, berła, insygnia Akademii, obrazy, makiety itp., tamże.

²⁵ Omówiono okres od pierwszych uczonych - Marcina Króla, aż do współczesnych uczonych na skalą światową.

²⁶ Omówiono okres od Macieja z Miechowa do aktualnych prac współczesnych.

²⁷ Przybliżono sylwetki uczonych zagranicznych, a także krajowych – Mikołaja Reja, Jana Kochanowskiego, Andrzeja Frycza Modrzewskiego.

²⁸ Przybliżono historię rozwoju nauk medycznych UJ, od Macieja z Miechowa do uczonych z czasów współczesnych.

²⁹ Program poświęcony sylwetkom profesorów UJ – Zygmunta Wróblewskiego i Karola Olszewskiego, którzy w latach 1883–1890 dokonali skroplenia składników powietrza.

³⁰ Omówiono działalność KEN, Reforma Uniwersytetu po 150 latach upadku. Hugo Kołłątaj, organizacja nowych gabinetów, m.in. fizycznego, szereg rekwizytów z muzeum UJ.

³¹ Przybliżono Bibliotekę Jagiellońską od czasów najdawniejszych do współczesności, znaczenie jej księgozbioru dla nauki polskiej.

³² Omówiono życie studentów i profesorów UJ, tradycje, zwyczaje, prawa, system studiów, sposoby nauczania, program wykorzystujący liczne rekwizyty z muzeum.

wał jako wynik potrzeb intelektualnych i politycznych. Dalej omówił: „Ośrodki kultury umysłowej w Polsce przed powstaniem Uniwersytetu” i przybliżył sylwetki „Polaków na uniwersytetach europejskich”. Najwięcej uwagi prowadzący poświęcił momentowi ustanowienia fundacji. Posiłkował się przy tym materiałami źródłowymi i różnorodnymi rekwizytami. Pokazał m.in. oryginalną pieczęć Kazimierza Wielkiego. W swej wypowiedzi, zgodnie ze stanowiskiem w historiografii, akcentował państwowy charakter Uniwersytetu, a zwłaszcza hasło Polski Kazimierzowskiej – „Jeden król. Jedno prawo. Jedna moneta”. Dalej omówił przywilej miasta Krakowa, miejsce pierwszego uniwersytetu i rolę Wawelu jako szkoły katedralnej. Rektor przywołał też pierwsze lata funkcjonowania uczelni i zaakcentował fakt jej upadku po śmierci założyciela. Kwestia odnowienia uczelni również została poruszona w programie, choć w mniejszym zakresie. Odtąd bowiem zaczął się przemożny wpływ Kościoła na Uniwersytet, co zostało przez głównego bohatera programu przemilczane. W aspekcie odnowienia uczelni rektor wspominał jedynie o roli Jadwigi i Jagiełły w jej reaktywacji. Za to dość obszernie przybliżył społeczność akademicką. Wymienił też najważniejsze osobistości związane z najstarszymi dziejami uniwersytetu. Do nich zaliczył Pawła Włodkowica, którego „geniusz” miał ujawnić się na tle sprawy krzyżackiej a jego dzieła i działalność zapisały się na trwałe w dorobku polskiej myśli politycznej na tle tamtych czasów. Program wzbogacały obrazy, uatrakcyjniając przekaz: portret Kazimierza Wielkiego; mapy i tablice, m.in. mapa trickowa, podświetlona, prezentująca sztychy kilku starszych uniwersytetów (Paryż, Bolonia, Oxford), mapa miasta, foto-tablica prezentująca resztki murów Kazimierza. Ponadto źródła: akt fundacyjny, notatki z wykładów, dokument do Rady Wiejskiej w sprawie o studentów, najznakomitsze i najstarsze insygnia znajdujące się w skarbcu, portret Włodkowica oraz akt fundacyjny i pieczęć. Na zakończenie rektor wypowiedział słowa, które stanowiły jej puentę, że „lata te przyniosły realizację czynu Kazimierza Wielkiego, który zakładając Uniwersytet w Krakowie, chciał zeń uczynić »perłę nauk«” (Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego, sygn. 63)

Specjalne programy, poświęcone najstarszej polskiej uczelni, emitowała również Telewizja Katowice. Był to program publicystyczny pt. „Lux ex Silesia” (nadany w czerwcu 1963 r.), w którym udział wzięli, jako znawcy dziejów UJ: rektor Kazimierz Lepszy i prof. Henryk Barycz (realizacja TV. Redakcja Publicystyki Telewizji Katowice), nadany w ramach cyklu: *Związki Śląska z całością ziem polskich na przestrzeni wieków*. Motyw wzajemnych oddziaływań Krakowa i Śląska obecny był również w historiografii tego okresu (Dybiec 1995, 141)³³. W przywołanym programie H. Barycz, na tle bogatego życia umysłowego wszechnicy jagiellońskiej, ukazał postacie Ślązaków, którzy „studiowali tutaj lub też ubrani w uroczyste profesorskie togi kształcili swoich uczniów, przydając przy tym blasku dzielnicy, z której pochodzili, czyli Śląska” (Archiwum

³³ Ważnym elementem wpisującym się w preferowaną przez państwo historiozofię dziejów narodowych było akcentowanie związków Akademii Krakowskiej ze Śląskiem i Pomorzem. Propagatorem tej idei był H. Barycz. Zainteresowanie tą problematyką wyrosło na tle działalności PAU, zmierzającej do opracowania dziejów Śląska i miało wyraźny wydźwięk polityczny. Od lat 30. XX w. H. Barycz publikował szkice poświęcone uczonej związanym ze Śląskiem i kontaktom tych ziem z Krakowem.

Uniwersytetu Jagiellońskiego, sygn. 63). Dzięki swoim uczonym – jak przekonywano w programie, Śląsk „oderwany od państwowego pnia polskiego nie traci przez wieki całe związku duchowego z resztą ziem polskich” (Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego, sygn. 63). Dalej, dla potwierdzenia tezy o bliskich związkach Śląska i Krakowa, podkreślono, że w trzech pierwszych wiekach uczelni zapisało się na Uniwersytet Krakowski łącznie 4200 Ślązaków (Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego, sygn. 63, b.p.) Obchody 600-lecia UJ stały się okazją do nadania wielu wartościowych programów telewizyjnych. W popularyzację wiedzy o dziejach UJ włączyli się jego badacze, ale też władze Uczelni i publicyści. Nurt emitowanych i specjalnie wyselekcjonowanych programów telewizyjnych niewątpliwie był antykościelny i propaństwowy. Wpisywał się więc w preferowany przez władze komunistyczne przekaz.

Ogromną rolę wyznaczono telewizji w związku z kampanią 20-lecia PRL. Rocznica Polski Ludowej (ogłoszenia Manifestu PKWN) obchodzona była co pięć lat, licząc od roku 1944 (Polniak 2011, 78). Nie bez powodu jubileusz ten wpisano w cykl uroczystości związanych z Tysiącleciem. Zgodnie bowiem z metodologią marksistowską powstanie Polski Ludowej miało stanowić ostateczny rezultat procesu historycznego (Rutkowski 2007, 374). Wizualizacji jej osiągnięć podjęto się, m.in. przygotowując program telewizyjny skierowane nie tylko dla szkół, ale też dla szerokiego grona odbiorców³⁴. Otwierał je cykl kilkunastu programów pt. „Drogi do Polski Ludowej”³⁵. Miał on wprowadzić słuchaczy w problematykę powstania państwa ludowego (Archiwum Akt Nowych PZPR, sygn. 237/VIII/728, 23a). Dodatkowo Dział Filmowy TVP zaplanował 30 seansów filmowych związanych tematycznie z 20-leciem pt. „Telewizyjna chwila wspomnień” (Archiwum Akt Nowych PZPR, 237/VIII/728, sygn. 23a). Warto przyrzeć się tego rodzaju przekazowi. Dominowały w nim propagandowe treści i język polityki, który służył legitymacji nowej władzy komunistycznej. Główną cechą było odwoływanie się do skutków zniszczeń wojennych, w celu zobrazowania na tym tle osiągnięć nowej władzy. Przywoływany akt „totalnego zniszczenia i wytępienia”, powszechnie zwanym okresem „niemieckiej okupacji”, służył mobilizacji zmęczonego wojną społeczeństwa wokół nowej władzy komunistycznej. Do newralgicznych zagadnień zaliczono ustanowienie nowych granic. Akcentowano przy tym uregulowanie sprawy granicy zachodniej na konferencji w Poczdamie (o tym, że unicestwiono sprawę granicy wschodniej, nie wspomniano). Fakt ten ukazywano jako bardzo „znamienny” i „sprawiedliwy”, i od razu wskazywano Związek Radziecki jako ten, który stoi na straży nowych rozwiązań granicznych. Przypominano o stanie zniszczeń wojennych na przejętych „Ziemiach Odzyskanych”, dewastacji, chaosie gospodarczym, o sparaliżowanym

³⁴ Warto wspomnieć, że z tej okazji wydano również, skierowaną do szerokiego grona odbiorców, propagandową publikację pt. *XX lat Polski Ludowej*, red. W. Balicki, Warszawa 1964. Licząca prawie 1000 stron publikacja objęła okres „narodzin władzy ludowej” i jej społeczno-gospodarczy rozwój w 20-leciu. O znaczeniu ideowym tej pracy świadczyło jej przetłumaczenie (w zmniejszonej objętości) na kilka języków. H. Jabłoński, *Wkład nauki polskiej w obchody Tysiąclecia Państwa Polskiego*, w: *Sesja naukowa Polskiej Akademii Nauk i Uniwersytetu Jagiellońskiego dla uczczenia Tysiąclecia Państwa Polskiego*, Warszawa 1966, s. 29.

³⁵ Zbliżony tytuł nosiła publikacja Mariana Malinowskiego – *Droga do Polski Ludowej*, Warszawa 1967.

transporcie i łączności (bez wskazania przyczyn tego stanu rzeczy), przedstawiano sukcesy władzy ludowej w zagospodarowaniu i uprzemysłowieniu tych ziem. Prezentowano również „zadziwiające i niezwykle tempo odbudowy kraju”, doceniając w tym zakresie mobilizację całego społeczeństwa. Widzowie nie mogli mieć wątpliwości, że wszystkie wprowadzone przez władzę ludową reformy społeczno-gospodarcze wywołały głębokie zmiany w stosunkach społecznych, że zlikwidowały wielką własność ziemską, czyli „obszarniczą” oraz prywatną własność wielkich fabryk, kopalń i hut. Specjalny przekaz programów skierowany był w stronę młodzieży. Było to pierwsze pokolenie (roczniki 1945–1950), dojrzewające w nowej rzeczywistości politycznej, które w Polsce Ludowej przeszło pełną edukację. Przekaz niewątpliwie sprzyjał wychowaniu młodych Polaków w duchu idei socjalizmu. „Spójrzcie tylko młodzi” to hasło, które sprzyjać miało pozyskiwaniu młodzieży i włączeniu w reformy dokonujące się na „ich oczach” („Chwila wspomnień”)³⁶.

Z kolei cykl reportaży pt. „Konfrontacja” dotyczył największych inwestycji PRL i przybliżał „zasłużonych ludzi”, którzy zdecydowali o powodzeniu tych przedsięwzięć, o przemianach w gospodarce, życiu społecznym i świadomości ludzkiej (Katalog filmów 1965, 238–250). Zaplanowano też przekaz telewizyjny, ukazujący Polskę w świecie, jak np. „Polskie inicjatywy”; „Ziemie Zachodnie w oczach Zachodu”; „Polska kultura na świecie”; „Polska w świecie socjalistycznym”; „Polska na tle współzawodnictwa dwóch światów” (Katalog filmów 1965, 23). Promowano również w samych superlatywach sukcesy polskiej gospodarki, wyciszając mankamenty. Omówiono je w cyklu „Nowe oblicze Polski”. Starano się ukazać zasady i kierunki polskiej polityki gospodarczej, aktualne zadania i dalsze perspektywy rozwoju. W cyklu pt. „Między Odrą a Bugiem”. Zaproponowano również programy poświęcone rozwojowi poszczególnych województw, od 1945 r. do współczesności (Katalog filmów 1965, 24). Znaczącą rolę w promocji osiągnięć Polski Ludowej odegrała też telewizja regionalna. Telewizja Katowice zaplanowała cykl programów o wielkich budowlach 20-lecia. W ramach cyklu historycznego przedstawiano sylwetki ludzi, mających stanowić „żywą ilustrację” ostatnich 20 lat (Katalog filmów 1965, 25).

Wnioski

Już ten krótki przegląd propozycji programów telewizyjnych, prezentowanych w czasie jubileuszu Tysiąclecia Państwa Polskiego, skłania do refleksji na temat ich znaczącej roli jako środka oddziaływania na postawy społeczne, głównie młodzieży. Wszystkie „węzłowe” punkty obchodów znalazły odzwierciedlenie w programach tele-

³⁶ Dla przykładu: *Chwila wspomnień 1944*, ukazywała w porządku chronologicznym wydarzenia z roku 1944 i 1945; *lata 1945–1946 i 1947* to powojenny okres w zrujnowanej Warszawie oraz wysiłki mieszkańców przy jej odbudowie. *Chwila wspomnień rok 1948* – głównym tematem filmu jest Kongres Zjednoczeniowy Partii i powstanie PZPR; *rok 1949* – film poświęcony odbudowie stolicy i kraju po zniszczeniach wojennych; *rok 1953* – ukazywał oddanie do użytku odbudowanej Starówki, odbudowę Gdańska i Opola, końcową fazę budowy Pałacu kultury, *rok 1955* – ukazywał osiągnięcia dziesięciolecia PRL.

wizji, ale największy rozgłos zyskały te, które prezentowały najdawniejsze dzieje ziem polskich. Przekaz wprawdzie był jednostronny i miał przede wszystkim kształtować postawy propaństwowe, a w zakresie historii najnowszej – prosocjalistyczne, ale niewątpliwie przyczynił się do popularyzacji i pogłębienia wiedzy historycznej widzów – zarówno uczniów (poprzez programy telewizyjne przeznaczone dla szkół), jak i szerszych kręgów społecznych (zainteresowanych historią). Wszystkie „węzłowe” punkty obchodów znalazły odzwierciedlenie na łamach telewizji, ale największy rozgłos zyskały te prezentujące najdawniejsze dzieje ziem polskich i te ukazujące współczesność. W przekazie widoczna była ideologiczna interpretacja. Niewątpliwie jednak najbardziej uwidoczniła się ona w interpretacji okresu PRL. Miała ona bowiem szczególny, ideowy wymiar – legitymację ówczesnej władzy rządzącej. Gwarancją rzetelności podejścia do zagadnień prezentowanych w programach były niewątpliwie nazwiska konsultantów, a zarazem, w wielu wypadkach, prowadzących programy archeologów i historyków. Niewątpliwie jednak patronat władzy nad badaniami, określanymi jako milenijne, miał pozytywne skutki w postaci subwencji i negatywne – w formie wyraźnych oczekiwań wobec ich wyników i sposobu ich upowszechnienia.

Literatura

- Abramowicz Andrzej. 1960. Z pradziejów Polski. *Z Otchłani Wieków*, 4, s. 386–387.
- Archeologia na Śląsku w telewizji. 1965. *Biuletyn Informacyjny Zarządu Muzeów i Ochrony Zabytków*, 62, s. 46.
- Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Polska Zjednoczona Partia Robotnicza Komitet Centralny w Warszawie 1905–1947, 1948–1990, sygn. 237/VIII/728.
- Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Biuro Ogólnopolskiego Komitetu Frontu Narodowego w Warszawie 1952–1983, sygn. 871.
- Archiwum Muzeum Archeologicznego w Warszawie, Wystawy, sygn. 1; 8.
- Archiwum Instytutu Archeologii i Etnografii PAN, 62/konf./ 1960.
- Archiwum Państwowe w Poznaniu, Poznański Komitet Frontu Jedności Narodu w Poznaniu 1954–1972, sygn. 19.
- Archiwum Państwowe w Poznaniu, Biuro Wojewódzkiego Komitetu Frontu Jedności Narodu w Poznaniu 1952–1983, sygn. 1313.
- Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego, Biuro Jubileuszowe Uniwersytetu Jagiellońskiego 1957–1965, sygn. jub. 63.
- Bach, Tadeusz. 1996. Milenijny program duszpasterski Kościoła i jego realizacja, W: *Zapomniany rok 1966. w XXX rocznicę obchodów Milenium Chrztu Polski*, oprac. ks. Tadeusz Bach i in., Gdańsk: Instytut Konserwatywny im. E. Burke’a, s.13–30.
- Belczyński, Jan. 2007. *Rozwój polskiej radiofonii w PRL (1945–1989) w aspekcie technicznym i programowym*, Kraków: Wydawnictwo Libron.
- Cmela, Bogdan. 1968. Działalność Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego w roku 1965, W: *Muzeum Okręgowe w Rzeszowie. Materiały i Sprawozdania Rzeszows-*

- kiego Ośrodka Archeologicznego za rok 1966, Rzeszów: Muzeum Okręgowe w Rzeszowie, s. 270–282.
- DAN. 1962. Archeologia w telewizji, *Z Otchłani Wieków*, 2, s. 153.
- Dutkiewicz, Józef. 1967. Uwagi o zagadnieniach ogólnych popularyzacji historii, *Historyka*, 1, s. 123–131.
- Dybiec, Julian. 1995. Henryk Barycz (1901–1994), *Kwartalnik Historii Nauki i Techniki*, 1, s. 135–160.
- Górecki, Janusz. 1998. Lednicka łódź – powrót do źródeł, *Studia Lednickie*, 5, s. 401–403.
- Głosik, Jerzy. 1961a. Archeologia w warszawskiej telewizji, *Z Otchłani Wieków*, 3, s. 223.
- Głosik, Jerzy. 1961b. Wystawa „Początki Państwa Polskiego”, *Z Otchłani Wieków*, 1, 52–57.
- Habielski, Rafał. 2009. *Przeszłość i pamięć historyczna w życiu kulturalnym PRL*, W: *Polityka czy propaganda. PRL wobec historii*, red. Paweł Skibiński, Tomasz Wiścicki, Michał Wysocki, Warszawa: Muzeum Historii Polski, s. 87–115.
- Jabłoński, Henryk. 1966. *Wkład nauki polskiej w obchody Tysiąclecia Państwa Polskiego*, W: *Sesja naukowa Polskiej Akademii Nauk i Uniwersytetu Jagiellońskiego dla uczczenia Tysiąclecia Państwa Polskiego*, Warszawa: PAN.
- Jasienica, Paweł. 1952. Świt słowiańskiego jutra, Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Katalog filmów szkolnych*. 1965. cz. I, II i III, Warszawa: Wydawnictwo Katalogów i Cenników.
- Konopka, Hanna. 1997. *Religia w szkołach Polski Ludowej: sprawa nauczania religii w polityce państwa (1944–1961)*, Białystok: Dział Wydawnictw Filii UW w Białymstoku.
- Kończak, Jarosław. 2007. *Ewolucja programowa polskiej telewizji państwowej*, Warszawa: Uniwersytet Warszawski. Praca doktorska napisana pod kierunkiem profesora Janusza Adamowskiego.
- Król, Stefan. 1968. Muzeum X Pawilonu Cytadeli Warszawskiej, *Muzea Walki*, 1968, s. 83–86.
- Król, Stefan. 1969. Współpraca Muzeum X Pawilonu z telewizją, *Muzea Walki*, 1969, s. 54–56.
- Kuczyński, Stefan Maria. 1955. wyd. 1. 1960. wyd. 2. *Wielka Wojna z Zakonem Krzyżackim w latach 1409–1411*, Warszawa: Ministerstwo Obrony Narodowej.
- Łowmiański, Henryk. 1953. *Podstawy gospodarcze formowania się państw słowiańskich*, Warszawa: PWN.
- Media w PRL, PRL w mediach*. 2003. Materiały z II Ogólnopolskiej Konferencji „Propaganda PRL-u”, Gdańsk, 19–20 listopada 2003, red. Marek Malinowski, Piotr Niwiński, Tadeusz Dmochowski, Gdańsk: Instytut Politologii UG.
- Młynarczyk-Tomczyk, Anita. 2019. *W kręgu polityki, nauki i popularyzacji. Obchody „Polskiego Tysiąclecia” (1957–1966/67)*, Kielce: Wydawnictwo UJK.
- Modrzewska, Halina. 1961. Działalność Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie w 1961 r., *Wiadomości Archeologiczne*, 1–2, s. 398–400.

- Modrzewska, Halina. 1966. Działalność Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie w 1965 roku, *Wiadomości Archeologiczne*, 1–2, s. 255–257.
- Modrzewska, Halina. 1968. Działalność Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie w 1966 r., *Wiadomości Archeologiczne*, 3–4, s. 438–439.
- Modrzewska, Halina. 1963. Działalność Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie w roku 1962, *Wiadomości Archeologiczne*, 3–4, s. 364–366.
- Pleskot, Patryk. 2010. *Państwo a środowiska naukowe w latach 1945–1956 (zarys problemu)*, W: *Aparat represji wobec inteligencji w latach 1945–1956*, red. Rafał Habielski, Dominika Rafalska, Warszawa: Aspra, s. 15–33.
- Pleskot, Patryk. 2002. Telewizja w życiu Polaków lat sześćdziesiątych, *Dzieje Najnowsze*, 4, s. 115–135.
- Parczewski, Michał. 1990. *Stan i potrzeby badań nad początkami wczesnego średniowiecza w Polsce (VI – połowa VII w.)*, W: *Stan i potrzeby badań nad wczesnym średniowieczem w Polsce*. Materiały z konferencji. Poznań 14–16 grudnia 1987. Polskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk. Prace Komisji Archeologicznej, t. XI, red. Zofia Kurnatowska, Wydawnictwa Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Poznań, s. 9–22.
- Polniak, Łukasz. 2011. *Patriotyzm wojskowy w PRL w latach 1956–1970*, Warszawa: Trio.
- Polskie Tysiąclecie. Uchwała Komitetu Przygotowawczego Obchodów Tysiąclecia Państwa Polskiego akceptowana na posiedzeniu Rady Państwa w dn. 12 lutego 1960 r., *Kwartalnik Historyczny*, 1960 (1), s. 3–9.
- Program nauczania liceum ogólnokształcącego (klasy VIII–XI)*. *Historia* (1963), Warszawa: WSiP.
- Program nauczania ośmioklasowej szkoły podstawowej (tymczasowy)*, *Historia, klasy V–VIII*, (1963) Warszawa: WSiP.
- Radkiewicz, J. 1964. Problematyka archeologiczna w telewizji, *Z Otchłani Wieków*, 1964 (2), s. 102.
- Rajewski, Zdzisław. 1968. Państwowe Muzeum Archeologiczne w latach 1923–1968, *Archeologia Polska*, 3–4, s. 255–294.
- Rulka, Janusz. 2004. Świadomość historyczna Polaków, W: *Współczesna dydaktyka historii: zarys encyklopedyczny. Dla nauczycieli i studentów*, Warszawa, s. 378–379.
- Rulka, Janusz. 1969. *Wpływ filmu na rozwój myślenia historycznego uczniów*, Bydgoszcz: PWN Oddział na zlecenie PAN.
- Rutkowski, Tadeusz Paweł. 2007. *Nauki historyczne w Polsce 1944–1970. Zagadnienia polityczne i organizacyjne*, Warszawa: Wydawnictwo UW.
- Skwierawski, F. 1985. Telewizja Polska na ziemiach zachodnich i północnych, *Prasa Polska*, 10, s. 37–41.
- Stobiecki, Rafał. 2008. *Między kontynuacją a dyskontynuacją*, W: *Kilka uwag na temat powojennych dziejów polskiej nauki historycznej*, w: *Metodologiczne problemy syntezy historii historiografii polskiej*, red. Jerzy Maternicki, Rzeszów, s. 265–285.

- Stobiecki Rafał. 2008. *Historycy wobec polityki historycznej*, W: *Pamięć i polityka historyczna. Doświadczenia Polski i jej sąsiadów*, red. Sławomir M. Nowakowski i Jan Pomorski i Rafał Stobiecki, Łódź, s. 175–192.
- Szpociński, A. 1987. *Społeczne funkcjonowanie symboli*, W: *Symbol i poznanie: w poszukiwaniu koncepcji integrującej*, red. Teresa Kostyrko, Warszawa, s. 13–32.
- Szumski, Jan. 2016. *Polityka a historia. ZSRR wobec nauki historycznej w Polsce w latach 1945–1964*, Warszawa: Aspra.
- Telewizja Polska. 1966. *Naczelna Redakcja Programów oświatowych TV. Telewizyjne programy dla szkół rok szkolny 1966/67*, Warszawa: TVP.
- Telewizja Polska. 1965. *Naczelna Redakcja Programów Oświatowych. Telewizyjne audycje dla szkół. Rok szkolny 1965/66*, Warszawa: TVP.
- TMP. 1966. Tysiąclecie Polskie w telewizji, *Z Otchłani Wieków*, 3, s. 172.
- Trawkowski, Stanisław. 1960. Wystawa „Początki Państwa Polskiego”. Ekspozycja wystawowa a synteza historyczna, *Kwartalnik Historyczny*, 4, s. 1107–1111.
- Tvp.info. 2021. *60 lat od nadania pierwszego sygnału TVP*. Dostęp: 12.11.2021 <https://www.tvp.info/8904411/60-lat-od-nadania-pierwszego-sygnalu-tvp>.
- Urbańczyk, Przemysław. 2007. *Archeologia miejska w latach 1939–1989*, W: *Pół wieku z dziejów archeologii polskiej 1939–1989*, red. Jacek Lech, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, s. 411–422.
- Wałaszewski, Krzysztof. 2018. *Tysiąc szkół na tysiąclecie. Szkoły Tysiąclecia – architektura, propaganda, polityka*, Łódź: Księży Młyn.

Informacje o autorce:

Anita Tomczyk-Młynarczyk – zainteresowania naukowe: historia najnowsza, historiografia, edukacja historyczna i obywatelska, popularyzacja.

Kontakt:

e-mail: amlynarczyk@ujk.edu.pl.

Załącznik 1

Zestawienie programów telewizyjnych nadanych z okazji Tysiąclecia Państwa Polskiego

Lp.	Tytuł	Rok	Rodzaj
Programy promujące najdawniejsze dzieje ziem polskich i najnowsze odkrycia archeologiczne			
1	„Początki Państwa Polskiego”	1961	Telewizja Warszawa, audycja zrealizowana na wystawie pt. „Początki Państwa Polskiego”
2	„Guzik i pętelka”	1961	Telewizja Warszawa, pogadanki telewizyjne dla młodzieży
3	„U kolebki dziejów Polski”	1961	Telewizja Warszawa, półgodzinna prelekcja dla klas V i VI
4	„Polska za pierwszych Piastów”	1962	Telewizja Warszawa, pogadanka dla szkół
5	„Reportaż z Muzeum Archeologicznego”	1962	Telewizja Warszawa, reportaż pod patronatem Zdzisława Rajewskiego
6	Lekcja historii dla klasy V. Najdawniejsze narzędzia	1963	Telewizja Warszawa. Telewizyjny program edukacyjny na temat najdawniejszych narzędzi
7	Audycje – sprawozdania z najnowszych prac wykopaliskowych w Polsce	1962	Telewizja Warszawa. Najnowsze odkrycia archeologiczne w Polsce. Dwie audycje w opracowaniu Zdzisława Rajewskiego
8	Audycja – sprawozdanie z prac wykopaliskowych w Bródnie	1962	Telewizja Warszawa. Sprawozdanie pracowników PMA
9	Audycja – sprawozdanie z prac wykopaliskowych w Karczewcu, pow. Węgrów	1965	Telewizja Warszawa. Sprawozdanie pracowników PMA
10	„Życie ludzi pierwotnych”	1966	Telewizja Warszawa. Ogólnopolska audycja przygotowana przez pracowników PMA
11	„Echo Tysiąclecia”	1966	Telewizja Poznań, cykliczne audycje pod wspólnym tytułem: „Echa Tygodnia”
12	„Reportaż z Muzeum Archeologicznego	1966	Telewizja Warszawa, audycja przygotowana przez pracowników PMA
13	„Różne barwy zielonego zagłębia”	1966	Telewizja Poznań, eliminacje turnieju młodzieżowego
14	Budowa rezerwatu archeologicznego w Częstochowie – Rakowie	1964	Telewizja Katowice. Pogadanka dyrektora Muzeum w Częstochowie
15	Program regionalny: „Śladami Tysiąclecia”: <i>Nad Odrą</i>	1966	Telewizja Poznań – reportaż filmowy
16	Program regionalny: „Śladami Tysiąclecia”: <i>Kasztelanie</i>	1966	Telewizja Poznań – reportaż filmowy

Konflikt polsko – krzyżacki/pruski w audycjach			
1	„Pokój toruński”	1966	Telewizja Warszawa. Audycja z okazji 550 rocznicy pokoju toruńskiego w 1966 r.
2	„Walka z Hakatą”	1966	Telewizja Poznańska program studyjno-filmowy
Powstanie styczniowe			
1	„Rok 1863”	1963	Telewizja Warszawa. Lekcja nadana bezpośrednio z X Pawilonu w setną rocznicę powstania styczniowego
2	„Za wolność waszą i naszą”	1965/66	Audycja szkolna
600-lecie UJ			
1	600-lecie UJ	Scenariusz opracowany w 1960	Telewizja Warszawa. Audycja obejmująca okres 600-letniej historii Uniwersytetu Jagiellońskiego
2	„Alma Mater Jagellonica”	1964	Telewizja Kraków, cykl programów
3	„Lux ex Silesia”	1963	Telewizja Katowice Redakcja Publicystyki, program nadany w ramach cyklu „Związki Śląska z całością ziem polskich na przestrzeni wieków”
XX-lecie PRL			
1	„Drogi do Polski Ludowej”	1964	Cykl kilkunastu audycji, podejmujących problematykę powstania państwa ludowego
2	„Telewizyjna chwila wspomnień”	1964	Dział Filmowy TVP, „Telewizyjna chwila wspomnień”
3	„Konfrontacja”	1964	Cykl reportaży prezentujących najważniejsze inwestycje PRL i „zasłużonych ludzi” biorących udział w tych przedsięwzięciach
4	„Polska w świecie”	1964	Cykl reportaży ukazujących Polskę w świecie
5	„Nowe oblicze Polski”	1964	Cykl reportaży ukazujących zasady i kierunki polskiej polityki gospodarczej, aktualne zadania i dalsze perspektywy rozwoju
6	„Między Odrą a Bugiem”	1964	Cykl reportaży ukazujących problemy integracji ziem polskich w nowych granicach
7	Wielkie budowle 20-lecia PRL	1964	Telewizja Katowice, cykl programów o wielkich budowlach XX-lecia
8	Telewizyjna chwila wspomnień 1944, 1945–46, 1947, 1948, 1949, 1950, 1950, 1953, 1955, 1959, 1960, 1961	1964	Audycje telewizyjne na podstawie filmu z cyklu „XX-lecie Polski Ludowej”, ukazujące w porządku chronologicznym wydarzenia z lat 1944–1964